

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

**STĚP MARCA AURELIA
A STREDNÉ PODUNAJSKO
ŠTÚDIE**

**COLUMN OF MARCUS AURELIUS
AND THE MIDDLE DANUBE AREA
STUDIES**

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA – 2014
SUPPLEMENTUM 8

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Bratislava 2014

Annales Musei Nationalis Slovaci
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

ŠTÚDIE

Vedecký redaktor
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Zostavovateľ
PhDr. Vladimír Turčan

Posudzovatelia:
Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CsC.
Prof. PhDr. Eduard Krekovič, CsC.

Návrh obálky: Peter Šimčík
Neprešlo jazykovou úpravou

Grafická úprava: Renesans, s. r. o.
Tlač: Ultra Print, s. r. o., Bratislava

Za obsah príspevkov a kvalitu obrazových príloh zodpovedajú autori
Vydalo: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

Náklad: 400 výtlačkov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

ISBN 978-80-8060-335-9

OBSAH – CONTENTS

Igor Bazovský: Odev Germánov na stĺpe Marca Aurélia.....	7
<i>The clothing of the Germans on the Column of Marcus Aurelius.....</i>	10
Ján Beljak: Pohronie v dobe Marca Aurelia	11
<i>The Granp region at the time of Marcus Aurelius.....</i>	23
Radoslav Čambal: Torques or shackles? Cotins or Germans? To Interpretation of ethnic origin of the Captives from the Column of Marcus Aurelius, displayed in the scenes LXVIII and LXIX.....	25
<i>Torques alebo putá? Kotíni alebo Germáni? K interpretácii etnického pôvodu zajatcov na scénach LXVIII a LXIX zo stĺpu Marca Aurelia.....</i>	30
Eduard Droberjar: Shackles on the column of Marcus Aurelius and finds from Mušov.....	35
<i>Pouta na sloupu Marka Aurelia a nálezy z Mušova.....</i>	40
Kristian Elschek: Nové žiarové hroby z 2. polovice 2. storočia zo Zohora na západnom Slovensku	41
<i>Neue Brandgräber aus der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts von Zohor (Westslowakei).....</i>	50
Erik Hrnčiarik – Jakub Baňovič: Vyobrazenia nádob na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia.....	51
<i>Depictions of vessels on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	59
Erik Hrnčiarik – Ján Ulický: Vyobrazenia rímskej výstroje a výzbroje na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia.....	61
<i>Depictions of Roman arms and armour on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	69
Peter Jančura – Mirka Daňová – Marian Jančura – Iveta Bohálová – Dušan Daniš – Juraj Modranský – Katarína Zrníková – Lívia Oláhová: Priestorový aspekt a prírodné podmienky invázie Rimanov do stredného Podunajska a Karpát v druhom storočí n. l.	71
<i>The spatial aspect and the natural conditions of the Roman invasion of the central Danube region and the Carpathians in the second Century AD.....</i>	87
Rudolf Nádaskay – Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Terra Sigillata z priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Bratislave-Rusovciach	89
<i>Terra sigillata from ditch of roman camp Gerulata II in Bratislava-Rusovce.....</i>	100
Marek Olędzki: The Causes of the Outburst of Marcomannic Wars	101
<i>Przyczyny wojen markomańskich.....</i>	106
<i>Príčiny markomanských vojen.....</i>	106
Ján Rajtár: Stĺp Marca Aurelia a archeologické doklady o rímskych výpravách proti Kvádom.....	107
<i>Die Säule des Marcus Aurelius und die archäologische Nachweise der römischen Expeditionen gegen die Quaden.....</i>	134
Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Výskum priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Rusovciach v roku 2009.....	141
<i>The excavation of ditch of roman camp Gerulata II in Rusovce 2009.....</i>	154
Ondrej Šedo: Rímske stavby zobrazené na stĺpe Marca Aurélia	155
<i>Roman buildings depicted on the column of Marcus Aurelius.....</i>	167
Vladimír Turčan: Germánske sídliskové objekty na stĺpe Marca Aurelia	169
<i>German settlement structures on the column of Marcus Aurelius.....</i>	177
Pavol Valachovič: Markomanské vojny v ikonografii a rímskej historiografickej tradícii	181
<i>The Marcomannic wars in Iconography and in the roman historiographical Tradition.....</i>	184

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK

Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
Alba Regia = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava
Antiquitas = Antiquitas. Wrocław
Arch. Journal = The Archeological Journal. London
Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra
Balácai közl. = Balácai közlemények. Veszprém
Bayer. Vorbeschbl. = Bayerische Vorgeschichtsblätter. München
Ber. Denkmalpfl. Niedersachsen = Berichte zur Denkmalpflege in Niedersachsen. Hannover
Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt a. M.
Carnuntum-Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
ČSPSČ = Časopis společnosti přátel starožitností. Praha
EAZ = Ethnographisch – Archäologische Zeitschrift. Berlin
Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main
Jižní Morava = Jižní Morava. Ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově. Mikulov
Journal Glass Stud. = Journal of Glass Studies. Corning (N. Y.)
Journal of Roman Stud. = Journal of Roman Studies. London
Libyca = Libyca. Alger
Meander = Meander. Warszawa
MIAMoskva = Materialy i issledovanija po Archeologii SSSR. Moskva – Leningrad
Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. = Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaft. Wien
Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha
Pam. a Múz. = Pamiatky a múzeá. Bratislava
Prähist. Zeitschr. = Prähistorische Zeitschrift. Leipzig (Berlin)
Přehled Výzkumů = Přehled Výzkumů AÚ ČSAV. Brno
RCRF = Rei Cretariae Roman Favtores
Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra
Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.
Specimina Nova Diss. Hist. = Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio nominatae. Pécs
Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra
Zborník MMB = Bratislava. Zborník Mestského múzea. Bratislava
Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava
Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

VYOBRAZENIA RÍMSKEJ VÝSTROJE A VÝZBROJE NA TRAJÁNOVOM STĽPE A STĽPE MARKA AURÉLIA¹

ERIK HRNČIARIK – JÁN ULICKÝ

Key words: Roman army, military arms and armour, iconographic analysis, typology of Roman weapons

Abstract: *Depictions of Roman Arms and armour on Trajan's column and on the Column of Marcus Aurelius.* The relief depictions on Trajan's column and the column of Marcus Aurelius provide important information on how battle was done as well as on the arms and armour of the Roman army. The aim of the paper is to give an overview of which main types appear on them. The depicted militaria can be divided into two main groups: for attack (*tella*) and for defence (*arma*). Despite the fact that the two reliefs are separated by almost one hundred years apart, the depictions of Roman arms and armour appear relatively archaic, thus giving the impression that almost nothing changed during the first two centuries. With a few exceptions, very similar types of arms appear on both columns.

Reliéfné zobrazenia na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia sú dôležitými historickými prameňmi zobrazujúcimi ťaženia oboch cisárov proti barbarom. Na základe ich ikonografickej analýzy možno rekonštruovať rôzne oblasti života rímskeho vojaka počas ťažení proti nepriateľovi. Oba reliéfy sú zároveň dôležitými informátormi o spôsobe vedenia boja, ako aj o výzbroji a výstroji rímskej armády. Keďže sa zbrane nachádzajú takmer na každej zo scén, nebolo cieľom tohto príspevku zostaviť akúsi podrobnejšiu štatistiku, ale podať prehľad o tom, aké hlavné typy zbraní sa objavujú na týchto pamiatkach². Ako príklady slúžili najmä zobrazenia na stĺpe Marka Aurélia. Avšak v niektorých prípadoch boli použité aj príklady z Trajánovho stĺpu, keďže sa niektoré typy zbraní nachádzajú vyobrazené len na ňom. Číslovanie scén použité v príspevku sa opiera o zaužívané rozdelenie: v prípade Trajánovho stĺpu podľa C. Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule, Berlin 1896-1900* a v prípade stĺpu Marka Aurélia podľa E. Petersen et. al. *Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom, München 1896*.

Rímske zbrane znázornené na skúmaných reliéfoch možno rozdeliť do dvoch hlavných skupín t.j. útočné (*tella*) a obranné (*arma*).

Útočné zbrane

Útočné zbrane reprezentuje na oboch stĺpoch meč tzv. *gladius* (obr. 1A), ktorý prijali Rimania do výbavy vojakov v 2. stor. pred Kr. Slúžil ako bodná zbraň, ktorá sa počas republiky nemenila, avšak na začiatku cisárstva sa objavuje niekoľko variantov. Najskôr to bol typ tzv. *gladius Hispaniensis*, neskôr sa objavuje typ Mainz. Navzájom sa od seba líšili hlavne dĺžkou a šírkou čepele. Avšak dominantným typom na oboch stĺpoch je typ Pompeje, meč s čepeľou s paralelným ostrím a krátkym trojuholníkovým bodcom o dĺžke čepele 55 cm a šírke 5-6 cm (Cowan 2003, 29, 30). Tento typ bol sice v armáde používaný pomerne krátko, ale používal sa práve v dobe, v ktorej boli zhotovené oba stĺpy. *Gladius* možno identifikovať minimálne na 58 scénach Trajánovho stĺpu a na 77 scénach stĺpu Marka Aurelia.

Druhým typom útočnej zbrane znázornenej na oboch stĺpoch je *spatha* (obr. 1B). Táto zbraň mala počas cisárstva podobný tvar ako *gladius* typu Pompeje. Líšila sa len rozmermi čepele, ktorej dĺžka sa pohybovala medzi 60 do 90 cm a šírka od 4,5 do 5 cm (Cowan 2003, 29). Používali ju jazdci a neskôr ho prebrala aj pechota. Znázornenie na oboch stĺpoch potvrdzuje jeho nemennosť počas prvých dvoch storočí po Kr. V porovnaní s *gladiom* sa *spatha* objavuje na oboch reliéfoch zriedkavejšie. Na Trajánovom stĺpe je to len v štyroch a na stĺpe Marka Aurélia v trinástich scénach.

Do skupiny útočných zbraní, ktoré sú znázornené na oboch stĺpoch patrí *pilum* (obr. 1C). Bola to ťažká vrhacia zbraň, ktorú používala najmä pechota na narušenie nepriateľských línií. Počas celej antiky sa používali dva základné druhy, označené anglickými termínmi *tanged* a *sockeded*. Ich celková dĺžka bola okolo dvoch metrov, pričom železný nástavec s pyramídovitým bodcom mal dĺžku od 40 do 90 cm. Jediné, čo sa na nich menilo, bola dĺžka železnej násady a hrot, ktorý mohol mať pyramídovitý alebo listovitý tvar (Cowan 2003, 25). Na Trajánovom stĺpe je veľmi ťažké rozpoznať, či ide o znázornenie tohto typu zbrane alebo o nejakú kopiju. *Pilum* je pravdepodobne znázornené len na dvoch scénach. Na stĺpe Marka Aurélia sa objavuje častejšie a je zachytené až na jedenástich scénach.

Kopija (obr. 1D) je jednoduchá zbraň zložená z drevenej násady a železného bodca, pre ktorú sa v rímskej armáde používali rôzne pomenovania - *hasta*, *lancea*, *verutum*, *spiculum*, ale aj všeobecnejšie ako *tella* alebo *missilis*. Kopije sa líšia najmä dĺžkou a tvarom bodca, na základe čoho ich možno klasifikovať ako bodné alebo vrhacie zbrane. Mnohé z nich sa ale dali používať oboma spôsobmi. Napríklad príslušníci auxiliárnych zborov niesli často niekoľko kopijí naraz, ktoré používali

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0058/12.

² Príspevok je upravenou a doplnenou formou bakalárskej práce J. Ulického: TYPOLÓGIA ZBRANÍ ZOBRAZENÝCH NA TRAJÁNOVOM STĽPE A STĽPE MARKA AURÉLIA V RÍME, obhájenej na Katedre klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2012.

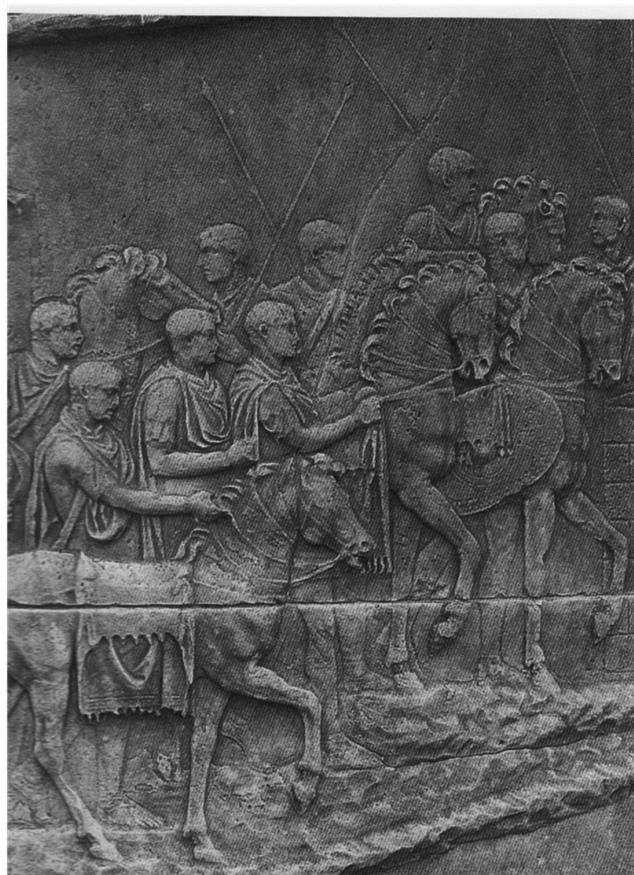

A

B

C

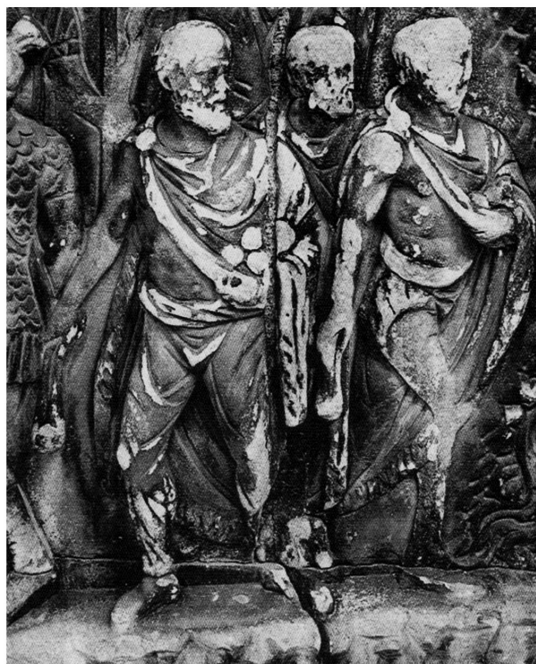
D

Obr. 1 Útočné zbrane: *gladius* (A), *spatha* (B), *pilum* (C), oštep (D) na scénach Trajánovho stĺpu (A,C; podľa *Cichorius 1896-1900*) a stĺpe Marka Aurélie (B, D; podľa *Petersen 1896*).

A

B

C

D

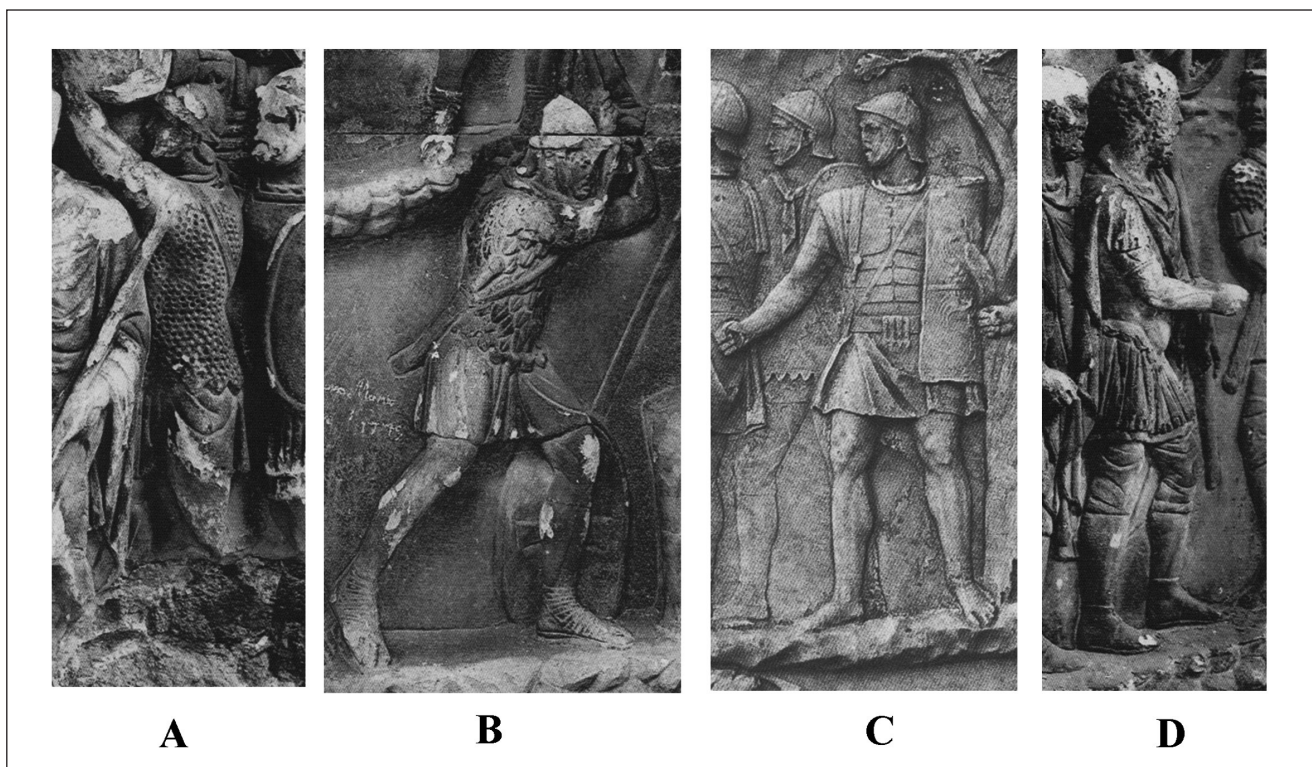
Obr. 2 Útočné zbrane: luk (A), prak (B), dvojramenné (C) a jednoramenné (D) vrhacie stroje na scénach Trajánovho stĺpu (A,B; podľa Cichorius 1896-1900) a stĺpe Marka Aurélia (C, D; podľa Petersen 1896).

na vrhanie, ale aj v priamom boji. Za obdobia vlády cisára Trajána sa do výzbroje pomocných jazdeckých jednotiek dostáva nový typ kopije tzv. *contus*, používaný bez kombinácie so štítom. Táto kopija sa držala v oboch rukách a jej pôvod možno hľadať u Sarmatov odkiaľ ju Rimania prebrali (Bishop 1993, 130). Kopije sa na Trajánovom stĺpe objavujú len veľmi zriedka a je ich veľmi ťažké rozlíšiť od zbrane typu pilum. Avšak na stĺpe Marka Aurélia sú pomerne často zobrazované, a to najmä v spojitosti s jazdcami. Celkovo sa kopia objavuje na tomto stĺpe až na 46 scénach.

K útočným zbraniam znázorneným na oboch stĺpoch patrí aj reflexný luk, ktorý sa objavuje ako súčasť armádnej výzbroje od obdobia vlády cisára Trajána. Jeho pôvod je potrebné hľadať u Skýtov (Hrnčiarik 2012, 27). Pozostával z niekoľkých častí, ktoré boli zhotovené najmä z dreva a kosti. Kosené, ale aj parohové obloženia reflexných lukov sú umiestnené v jeho spodnej, vrchnej a stredovej časti, ktoré boli k drevenému jadru pripevnené za pomoci tmelu alebo gleja. Pre vojaka vyzbrojeného lukom sa v Ríme používalo označenie *sagittarius* (Coulston-Phil 1985, 202-366). Na Trajánovom stĺpe sa luk objavuje len na dvoch, na stĺpe Marka Aurélia na šiestich scénach (obr. 2A).

Prak ako ďalší typ útočnej zbrane je zachytený len na jednej scéne stĺpa Marka Aurélia a aj to v rukách dvoch barbarov. A pritom je známe, že vrhaniu prakom sa rímski vojaci učili už počas základného výcviku. Nálezy projektílov používaných

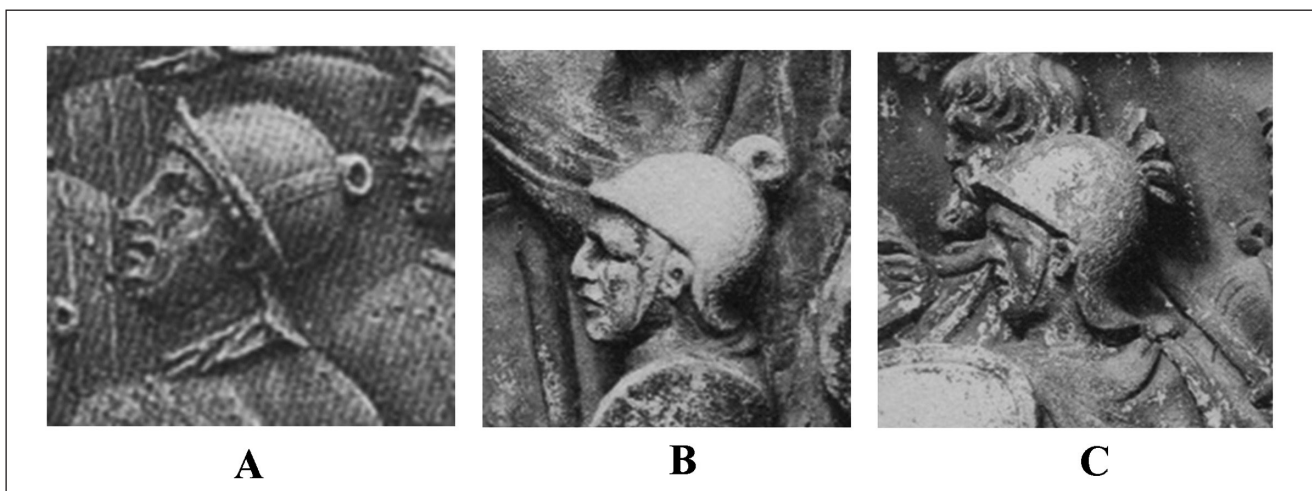
Obr. 3 Obranné zbrane – pancier: krúžkový (A), šupinový (B), pásový (C) a s naznačeným svalstvom (D) na scénach Trajánovho stĺpu (C; podľa *Cichorius 1896-1900*) a stĺpe Marka Aurélia (A, B, D; podľa *Petersen 1896*).

prakovníkmi, či už z hliny alebo olova pochádzajú takmer z celého impéria (*Goldsworthy 2003, 137*). Preto je zaujímavé, že si tento typ zbrane tvorcovia stĺpov takmer nevšímajú (obr. 2B).

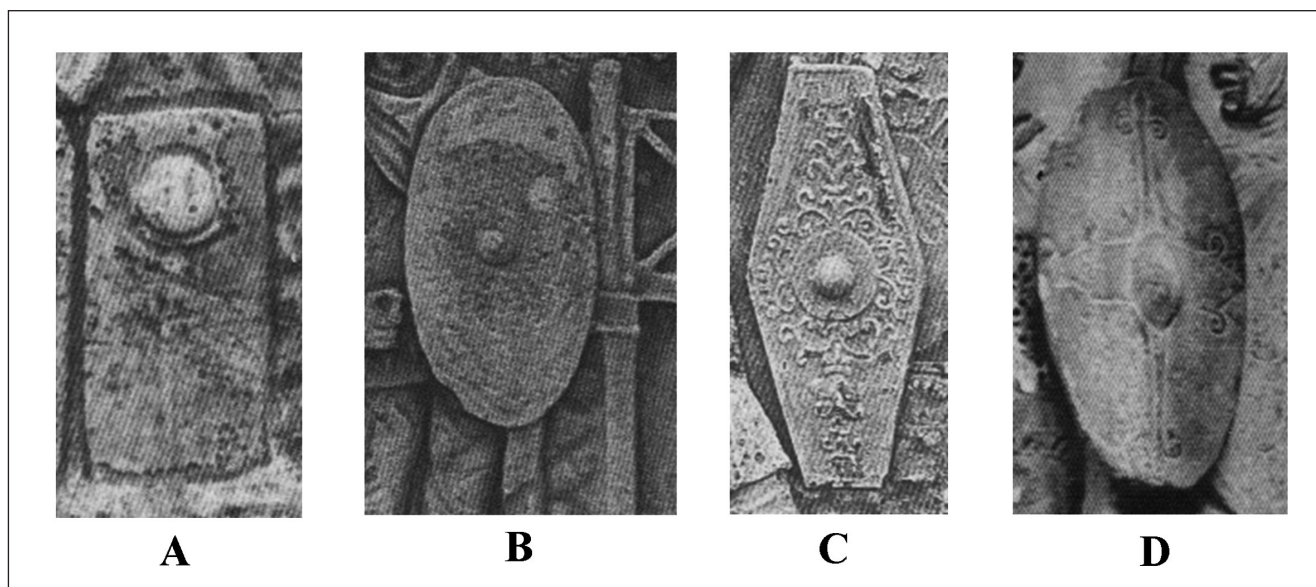
Poslednú skupinu útočných zbraní znázornených na oboch stĺpoch tvoria vrhacie stroje, medzi ktorými možno rozlíšiť dvojramenné (obr. 2C) a jednoramenné (obr. 2D). Ich veľkosť bola rôzna a na premiestňovanie niektorých sa dokonca používali aj mulice. Podobne je to aj s ich antickými pomenovaniami, ktoré nemožno jednoznačne priradiť k vyobrazeným exemplárom. Antickí autori uvádzajú názvy ako *balista*, *carroballista*, *catapulta* či *scorpio* (*Southern 2006, 213, 214*). Za pomoci týchto strojov sa na nepriateľa vrhali šípy, kamenné projektily či dokonca balvany. Vrhacie zbrane sa na Trajánovom stĺpe objavujú na piatich a na stĺpe Marka Aurélia na dvoch scénach.

Obranné zbrane

K základnému výstroju rímskeho vojaka patrilo pancier, ktorý má niekoľko variant, dobre rozlíšiteľných aj na skúmaných reliéfoch. Medzi najstaršie typy patrí tzv. krúžkový pancier označovaný ako *lorica hamata* (obr. 3A). Rimania ho prebrali od Keltov v 3. stor. pred Kr. Od začiatku 1. stor. pred Kr. ho využívajú najmä u pomocných zborov, kde bol v prevahe oproti iným typom pancierov (*Goldsworthy 2003, 30*). Aj vďaka tomuto ich možno na oboch stĺpoch dobre rozpoznať od ostatných

Obr. 4 Obranné zbrane – prilba na scénach Trajánovho stĺpu (A; podľa *Cichorius 1896-1900*) a stĺpe Marka Aurélia (B, C; podľa *Petersen 1896*).

Obr. 5 Obranné zbrane – štít: hranatý (A), oválny (B), šesťuholníkový (C) a na scénach Trajánovho stĺpu (podľa *Cichorius 1896-1900*) a menší oválny (D) na stĺpe Marka Aurélia (podľa *Petersen 1896*).

vojenských jednotiek. Na Trajánovom stĺpe sa objavujú vojaci v krúžkovom pancieri až na 72 scénach. Na stĺpe Marka Aurélia je to až na 92 scénach.

Druhým typom je tzv. šupinovitý pancier alebo lat. *lorica squamata* (obr. 3B), ktorý nosili prevažne centurioni alebo iní dôstojníci hlavne na odlišenie sa od bežných vojakov, ale aj aby ich bolo dobre vidieť počas boja. Tvoria ho tzv. šupiny zhotovené z bronzu, ale aj zo železa, ktoré bývali pocínované, čo vytváralo dojem striebornej zbroje. Veľkosť šupiny sa pohybovala od 1 cm na dĺžku a až 5 cm na šírku, jej spodný okraj mohol mať rôzny tvar - od zaobleného, cez kónický až po trojuholníkovitý. Šupiny sa pripevňovali na látkový alebo kožený podklad tak, aby tvorili rad. Koncom 2. stor. po Kr. prijímajú Rimania nový typ *lorica squamata*, pre ktorý sa dnes používa pomenovanie lamelový pancier. Na rozdiel od staršieho panciera mal tento šupiny prichytené k sebe z každej strany a nemusel sa prišívvať na podklad. Antické pramene neuvádzajú, či sa pre tento druh používalo osobitné, dodnes nezachované pomenovanie (*Goldsworthy 2003, 30*). Keďže ide o pancier, ktorý nosila v rímskom vojsku menšia skupina vojakov, v porovnaní s predošlým sa objavuje aj na oboch reliéfoch zriedkavejšie. Na Trajánovom stĺpe len v dvoch a na stĺpe Marka Aurélia len v deviatich scénach.

Najlepším pancierom, čo sa týka ochrany tela bol pásový pancier, lat. *lorica segmentata* (obr. 3C), ktorý sa začal používať od druhej polovice 1. stor. po Kr. Skladal sa z viacerých ohybných, navzájom pospájaných železných pásov. Poznáme niekoľko typov tohto panciera, ktoré boli pomenované podľa rôznych lokalít ako Kalkriese, Corbridge a Newstead (*Kuzmová 2006, 477, 478*). *Lorica segmentata* patrí k druhému najčastejšie sa objavujúcemu typu. Na Trajánovom stĺpe sa objavuje v 72 a na stĺpe Marka Aurélia v 47 scénach.

Posledným typom, ktorý možno rozlíšiť je pancier s naznačeným svalstvom (obr. 3D). Znázornený je v ňom len cisár. Žiaľ z vyobrazení nie je jasné, či v niektorých prípadoch ide o kovový variant alebo len jeho kožené vyhotovenie. Na Trajánovom stĺpe je pravdepodobne znázornený len jedenkrát, na stĺpe Marka Aurélia sa objavuje na siedmich scénach. Okrem toho sa tento typ panciera objavuje aj na scénach, ktoré boli opravené v novoveku. Za súčasného stavu bádania je nemožné určiť, či sa sochár pri rekonštrukcii držal pôvodných predlôh alebo schematicky zobrazoval cisára len v panciere s naznačeným svalstvom.

Ďalšou skupinou ochranných zbraní znázornených na oboch stĺpoch je prilba. Rímski vojaci využívali rôzne typy prilby. V období pred zlomom letopočtov sa objavujú najmä dva základné typy - tzv. galský typ a italský typ, ktoré nosili prevažne legionári. Galský typ bol vyrábaný zo železa s typickým naznačením obočia, ktoré sa vyskytuje len na tomto type prilby. Italský typ (obr. 4A), dobre doložený aj na reliéfoch Trajánovho stĺpu, bol tiež vyrábaný zo železa, ale na rozdiel od galského mal na hornej časti prilby spevnenie v tvare kríža (*Simkins 1979, 22*). Prilby pomocných zborov sa od legionárskych výrazne nelíšili, vyrábali sa však častejšie z bronzu a nie železa. Vojaci pomocných légii nosievali prilby podobné jazdeckým, ale aj prilby starších typov ako Coolus a Montefortino. Na druhej strane sa prilby jazdy od pechoty líšili tvarom. Mávali kónický alebo hruškovitý tvar. Boli vyrábané zo železa s bronzovým krížovým posilnením. Najväčší rozdiel bol v tylovej ochrane, ktorá bola skrátaná, aby neporanila jazdca pri páde z koňa. Predĺžené mali aj chrániče šije ako dodatočnú obranu pri boji s iným jazdcom. Pri jazdeckých prehliadkach sa často nosili prilby s tvárovou časťou ako súčasť parádnej zbroje (*Fields 2006, 14*). Na Trajánovom stĺpe sú znázornení vojaci v prilbe italského typu až na 79 scénach, na stĺpe Marka Aurélia je ich už len 11. Na tomto mladšom stĺpe prevažujú scény so znázornenou prilbou typu Coolus (obr. 4B), a to v počte až 104 scén.

Rímska armáda využívala viacero typov štítov, lat. *scutum*. No každý z nich používala iná zložka vojska, vďaka čomu možno na oboch reliéfoch rozpoznať príslušníka légie, pomocných zborov alebo jazdy. Legionári boli na Trajánovom stĺpe vždy zobrazení s obdĺžnikovým štítom (59 scén; napr. obr. 5A), príslušníci pomocných zborov majú oválny štít (77 scén; napr. obr. 5B) a jazdci sú často znázornení so šesťuholníkovým alebo malým hranatým štítom (6 scén; napr. obr. 5C).

Tab. 1 Rozmiestnenie zbraní na scénach z Trajánovho stĺpu (číslovanie podľa: *Cichorius1896-1900*) a stĺpu Marka Aurélie (číslovanie podľa: *Petersen et. al. 1896*).

	Trajánov stĺp	Stĺp Marka Aurélie
Gladus	I, II, III, IV, V ,XII,XIII, XVIII, XXIV, XXVIII, XXIX, XXXIII,XXXV, XXXVI, XXXVIII, XL, XLI,LII, LIX, LXI, LXIII, LXVI, LXVIII, LXIX, LXXI, LXXII, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII, XCIII, XCV, XCIX, CI, CIV, CVI, CVIII, CIX, CX, CXI, CXII, CXIII, CXIV, CXV, CXVI, CXVII, CXVIII, CXXIII, CXXIV, CXXV, CXXVI, CXXVII,CXXVIII, CXXIX, CXXX, CXXXI, CXXXVII, CXLVII, CXLVIII, CLI, CLIV.	I, III, IV, V, VII, VIII, IX, XIa, XIb, XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLIII, XLIV, XLVI, XLVIII, XLIX, L, LII, LIV, LVI, LXI, LXIII, LXIV, LXV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXX, LXXI, LX-XIII, LXXVI, LXXVII, LXXVIIIa, LXXVII-Ib, LXXIX, LXXX, LXXXI, LXXXII, LXXXIV, LXXXVI, LXXXVIII, XC, XCII, XCVI, XCVI-Ia, XCVIib, CI, CII, CIII, CIV, CVIII, CXI, CXII, CXIII, CXIV, CXVI.
Spatha	XXXVII, LXXXIV, CXLV, CXLVI	XXIII, XCXVIII, XLVIII, L, LVII, LXXII, LX-XIV, LXXVIIIb, LXXIX, XC, XCVIII, CIII, CVIII.,
Kopija		III, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXIX, XXXVIII, XXXIX, XLIII, L, LII, LIV, LV, LVI, LVII, LIX, LX, LXI, LXII, LXIII, LXIV, LXVII, LXVIII, LXXXIII, LXXXVII, LXXVIIIa, LXXX, LXXXIII, LXXXVII, XC, XCIII, XCVI, CXII
Pilum	XXIV?, XXXII?.	III, IX, X, XVIII, XIX, XXI, XXIV, LXV, LXXVI, LXXIX, LXXX
Luk	CIX, CXV	XV, XXVIII, XXVIII, XXXIX, LVII, LXXVIIIa
Prak	LXVI, LXX	IX
Vrhacie stroje	XL, LXVI	XV
Krúžkový pancier	I, II, V, X, XII, XIV, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV, XXV, XXVII, XXIX, XXX, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XL, XLI, XLII, XLI-II, XLVI, XLVII, XLVIII, L, LI, LIII, LIV, LVII, LVIII, LIX, LXI, LXII, LXIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIV, LXXV, LXXVII, XCIV, XCV, XCVI, XCVII, CV, CVII, CVIII, CIX, CX, CXI, CXIII, CXV, CXVI, CXVIII, CXXV, CXXVIII, CXXVIII, CXXXI, CXXXIV, CXXVI, CXXXIV, CXXXVII, CXLI, CXLII	I,II, III, IV, IV, V, VI II IX, X, XIa XIb, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, XX, XXI, XXIII, XXIV,XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX,XL, XLII,XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLIII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVI, LVII, LXI, LXIII, LXV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LX-XIV, LXXVI, LXXVII, LXXV, LXXVII, LXXXIX, LXXXIV, LXXXV, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII, LXXXIX, XC, XCI, XCIII, XCVI, XCVI-Ia, XCVIib, XCVIII, XCIX, CII, CIII, CIV, CV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CX, CXI, CXIII, CXIV, CXV, CXVI,
Šupinovitý pancier	LXVI, CXV	III, VIII, IX, XV, XVI, XX, XXLI, LXI, XCV
Pásový pancier	III, IV, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XIV, XXV, XXVII, XX-XIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LV, LVI, LX, LXII, LXIII, LXV, LXVI, LXVIII, LIX, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXIV, LXXV, LXXXV, XCVI, XCVIII, CI, CII, CIV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CX, CXIII, CXIV, CXV, CXVI, CXVIII, CXXIII, CXXIV, CXXV, CXXXI, CXXXIV, CXXXVII, CXLI, CXLVI, CXLVII, CXLVIII, CXLIX, CL, CLI, CLII, CLIII, CLIV	III, IV, VII, VIII, IX, XIa, XIb, XIV, XV? XVI, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIII, XXIX, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXIX, XL, XLIV, XLIX, LV, LXV, LXVI, LXVII, LXIX, LXX, LXXI, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIIIa, LXXX, LXXXI, LXXXII, XCII, XCIV, XCVIIa, CIII, CIX, CXI, CXIV, CXV, CXVI
Pancier s naznačeným svalstvom	IV	VIII, XV, XXVI, XXVII, LXX, LXXVIIIb, CXI

Prilba italicického typu	III, IV, X, XII, XIII, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLVI, XLVII, XLIX, LIV, LVI, LVII, LVIII, LIX, LX, LXII, LXIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXXIII, LXXXIV, LXXXV, LXXXVI, LXXXVII, XCIV, XCV, XCVI, XCVII, XCVII, XCVII, CI, CII, CIV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CXI, CXII, CXIV, CXV, CXVI, CXXIII, CXXV, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXXIV, CXXXVII, CXXLI, CXLII, CXLIV, CXLV, CXLVI, CXLVII, CXLVIII, CXLIX, CL, CLI, CLII, CLIII, CLIV	IX, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXI-II, XXIV, LXII
Prilba typu Coolus	I, X, XII, XIII, XIV, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV, XXVIII, XXIX, XXX, XXXII, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLVI, XLVIII, LIII, LVII, LVIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXX, LXXIII, LXXV, LXXXV, XCIV, XCV, CVI, XCVII, CIV, CV, CXI, CXIII, CXIV, CXV, CXVI, CXXIII, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXXVII, CXLII, CXLV, CXLVI, CXLVIII, CXLIX, CL, CLI, CLII.	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XIa, XIb, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVI, LVII, LXI, LXIII, LXIV, LXV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXX, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXIV, LXXV, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIIIa, LXXXVIIIb, LXIX, LXX, LXXXI, LXXXIV, LXXXV, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII, LXXXIX, XC, XCI, XCII, XCIII, XCV, XCVI, XCVIIa, XCVIIb, XCVIII, XCIX, CII, CIII, CIV, CV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CX, CXI, CXII, CXIII, CXIV, CXV, CXVI
Hranatý štít	III, IV, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XIV, XXV, XXVII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LV, LVI, LX, LXII, LXIII, LXV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXIV, LXXXV, LXXXVII, LXXXVIII, XCVI, XCVIII, CI, CII, CIV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CXIII, CXIV, CXXV, CXXVI, CXXVII, CXXIX, CXLVII	LIV, LXX, LXXVIIIa, LXXXI, XCII, XCVI, CXI, CXII, CXIII
Oválny štít	I, VII, X, XII, XIV, XVIII, XX, XXI, XXIV, XXV, XXIX, XXX, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVI, XXXVII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLVI, XLVIII, XLIX, CIV, LVII, LVIII, LIX, LXI, LXII, LXIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIV, LXXV, LXXXVI, LXXXVI, LXXXVII, XCIV, XCV, XCVII, CIV, CV, CVI, CVII, CIX, CX, CXI, CXIII, CXIV, CXV, CXVI, CXVIII, CXXV, CXXVIII, CXXXI, CXXXIV, CXXXVI, CXXXVII, CXXLI, CXLII, CXLIV, CXLV, CXLVI, CXLVIII, CXLIX, CL, CLI, CLII, CLIII, CLIV	I, II, III, IV, V, VI, VII, X, XIa, XIb, XII, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVI, LVII, LX, LXI, LXIII, LXV, LXVII, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXIV, LXXV, LXXVI, LXXVII, LXVIIIa, LXVIIIb, LXIX, LXXX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII, LXXXV, LXXXVIII, LXXXIX, XC, XCI, XCIII, XCV, XCVI, XCVIIa, XCVIIb, XCVIII, XCIX, CII, CII, CIV, CV, CVI, CVII, CVIII, CIX, CX, CXI, CXIII, CXIV, CXV, CXVI
Štít typu Parma	LI, LIII, CXIII	-

Na stĺpe Marka Aurélia sa to už tak striktno nedodržiava. Až na 9 scénach používa väčšina vojska oválny štít (99 scén; napr. obr. 5D). Dôstojníci a iní špecializovaní vojaci nosili malý okrúhly štít tzv. *parmu*, aby boli na bojisku dobre rozpoznateľní (Bishop 1993, 81). Tento sa objavuje na Trajánovom stĺpe na troch scénach.

Záver

Reliéfne vyobrazenia na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia prinášajú ucelený pohľad na rímsku armádu počas prvých dvoch storočí po Kristovi. Aj napriek tomu, že sú vyhotovené takmer so sto ročným odstupom, rozdiely medzi zobraze-

ním výstroje a výzbroje sú minimálne. Je vidieť, že z technologického hľadiska boli rímske zbrane v prvých dvoch storočiach po Kristovi na veľmi vysokej úrovni, ktorá presahovala svojich nepriateľov, a preto nedochádza k nejakým výrazným zmenám ich foriem. Napríklad pásový pancier, ako ho poznáme z Trajánovho stĺpu, sa nachádza aj na stĺpe Marca Aurélia v nezmenenej podobe. Rovnako sa to týka aj krúžkovej zbroje, ktorá je vo výbave rímskej armády od čias republiky a na oboch stĺpoch sa vyskytuje v takmer rovnakom stvárnení.

Podľa toho, v ktorej zbroji je vojak zobrazený, ho možno bezpečne priradiť buď k legionárom, ktorí majú v pásový pancier, alebo príslušníkom pomocných zborov a jazdy odetých v krúžkovom pancieri. Takéto rozlíšenie je časté aj na iných kamenných pamiatkach napr. sarkofágoch (Ďurianová 2010, 123). Oveľa zriedkavejšie je zobrazovaný tzv. šupinový pancier, čo pravdepodobne súvisí s tým, že sa v ňom väčšinou objavujú nižší dôstojníci, ktorých bolo v armáde oveľa menej ako obyčajných vojakov. Cisár je stvárnený v brnení s naznačeným svalstvom.

Na príslušnosť k jednotlivým oddielom na Trajánovom stĺpe upozorňujú aj štíty. V rukách legionárov vidíme len hranatý štít, u príslušníkov pomocných zborov a jazdy výlučne štíty oválne. Čo sa ale už nedodrzuje na stĺpe Marca Aurélia, kde napríklad aj legionári v pásovom pancieri majú v rukách oválny štít. Rovnaká situácia nastáva aj s prilbami. Zatiaľ čo sa na Trajánovom stĺpe v rovnakom množstve vedľa seba objavujú prilby typu Coolus a prilby italicického typu, ktoré používajú všetci zobrazení vojaci, na stĺpe Marca Aurélia prevažujú prilby prvého typu. Iné je to v zdobení prilb chocholom (obr. 4C), ktorú majú takmer všetci vojaci na stĺpe Marca Aurélia a na Trajánovom stĺpe sú takto odlišení len príslušníci praetoriánskej gardy.

Iné je to aj pri zobrazeniach kopijí, ktoré sa na stĺpe Marca Aurélia nachádzajú vo veľkom počte, no na Trajánovom stĺpe sa objavujú len minimálne. V tomto prípade by sa dalo predpokladať, že boli zhotovené z iného materiálu pravdepodobne z kovu, ktorý sa dodnes nezachoval. Podobne zriedkavo je zobrazené aj *pilum* či jazdecká kopija, ktoré sa až na dve scény na Trajánovom stĺpe nevyskytujú, kým na stĺpe Marka Aurélia sú pomerne často znázornené, aj keď len ako menšie kopije. Na stĺpe Marca Aurélia sú dokonca viditeľné aj vrhacie jazdecké kopije.

Z ďalších zbraní používaných jazdou je dobre identifikovateľná jazdecká spatha, zobrazovaná ako dlhý gladius typu Pompeje. Zaujímavé je, že gladius na oboch stĺpoch držia v rukách nielen príslušníci légii a pomocných jednotiek, ale aj niektorí barbárskí bojovníci. Oba stĺpy nám ponúkajú aj pohľad na zbrane, akými sú prak a luk. Jediná zbraň, ktorá nie je zobrazená ani na jednom stĺpe je dýka. Rimania jej hovorili *pugio*, a na reliéfoch sa pravdepodobne neobjavuje z dôvodu, že táto krátka dýka patrila skôr do táborového života ako na bojisko.

Záverom možno konštatovať, že zobrazenia rímskej výstroje a výzbroje na oboch reliéfnych pamiatkach majú pomerne archaický ráz, preto vytvárajú dojem, že sa počas prvých dvoch storočí takmer vôbec nemenili. Na oboch stĺpoch sa objavujú veľmi podobné typy zbraní a výzbroje. Jediný prípad, keď sa odzrkadľuje zmena vo vojenskej výstroji sú zobrazenia lukostrelcov na koni na stĺpe Marka Aurélia, čo reflektuje i zmenu v samotnej rímskej armáde a reálne prijatie tohto elementu do jej štruktúry.

LITERATÚRA

- Bishop 1993 – M. C. Bishop: Roman military equipment. London 1993.
- Cichorius 1896-1900 – C. Cichorius, Die Reliefs der Trajanssäule, Berlin 1896-1900.
- Coulston 1985 – J. C. Coulston: Roman Archery Equipment. In: M.C. Bishop (ed.): The Production and Distribution of Roman Military Equipment. B.A.R. International Series, Oxford 1985, 202-366.
- Cowan 2003 – R. Cowan: Imperial Roman legionary AD 161-284. Oxford 2003.
- Ďurianová 2010 – A. Ďurianová, Zobrazenia vojakov na kamenných pamiatkach z Brigetia v kontexte panónskych nálezov. In: K. Kuzmová/J. Rajtár: Rímsky kastel v Iži. Výskum 1978-2008. Nitra 2010, 119-130.
- Fields 2009 – N. Fields: The Roman Army of the Principate 27 Be-AD 117. Oxford: 2009.
- Goldsworthy 2003 – A. Goldsworthy: Compleat roman army. London 2003.
- Hrnčiarik 2012 – E. Hrnčiarik: Katalóg VI: Rímske kostené výrobky v zbierke Podunajského múzea v Komárne. Komárno 2012.
- Kuzmová 2006 – K. Kuzmová: Rímske provincie v archeologických prameňoch. In: M. Novotná (ed.): Dejiny a kultúra starovekého Grécka a Ríma, Trnava 2006, 471-523.
- Petersen 1896 – E. Petersen et. al.: Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom, Mníchov 1896.
- Simkins 1979 – M. Simkins: The Roman army from Hadrian to Constantin. Oxford 1979.
- Southern 2006 – P. Southern: The Roman Army. Oxford 2006.

DEPICTIONS OF ROMAN ARMS AND ARMOUR ON TRAJAN'S COLUMN AND ON THE COLUMN OF MARCUS AURELIUS

ERIK HRNČIARIK – JÁN ULICKÝ

The relief depictions on Trajan's column and on the column of Marcus Aurelius are significant sources of information about the way battles were waged, as well as about the arms and armour of the Roman army. Since weapons can be found on almost every scene, it was not the aim of this article to collect detailed statistics, but to give an overview on what main types of weapons appear on these monuments. The Roman weapons depicted on the reliefs studied can be classified in two main groups, i.e. for attack (*tella*) and for defence (*arma*).

Attack weapons (arms)

Attack weapons are represented in the first instance by the so-called *gladius* which became part of soldiers' equipment in the second century B.C. It was used as a stabbing weapon and can be identified in at least 58 scenes on Trajan's column and on 77 scenes on the column of Marcus Aurelius. The second type is the *spatha*, which is on only four scenes on Trajan's column and thirteen scenes on the column of Marcus Aurelius. The *pilum* belongs to the group of attack weapons. On Trajan's column, it is difficult to differentiate and probably only appears in two scenes. On the column of Marcus Aurelius, it appears on up to eleven scenes. Furthermore, we have the spear, known in Latin as *hasta*. These appear only very rarely on Trajan's column; however, on the column of Marcus Aurelius they are relatively frequently depicted in association with riders. The reflex bow is another attack weapons depicted on both columns, appearing in only two scenes on Trajan's column and in six scenes on the column of Marcus Aurelius. The sling as an attack weapon is only shown in one scene on the column of Marcus Aurelius: held by two barbarians. The final group of attack weapons depicted on both columns is made up of catapults, which can be one-armed or double-armed. These are depicted on five scenes on Trajan's column and on two scenes on the column of Marcus Aurelius.

Defence weapons (armour)

Armour was part of the basic equipment of the Roman soldier with several types clearly identifiable on the reliefs studied. One of the oldest types is so-called chain mail known as *lorica hamata*. It features in 72 scenes on Trajan's column and on up to 92 scenes on the column of Marcus Aurelius. The second type of armour, so-called scale armour - *lorica squamata* in Latin - appears more rarely, that is only in two scenes on Trajan's column and in nine scenes on the column of Marcus Aurelius. The best armour in terms of body protection was the segmented plates, *lorica segmentata* in Latin. It appears in 72 scenes on Trajan's column and on 47 scenes on the column of Marcus Aurelius. The last type of armour shown on both columns is the so-called muscle cuirass. On Trajan's column it is probably depicted only once, and appears in seven scenes on the column of Marcus Aurelius. A further group of protective weapons depicted on both columns is the helmet which appears in different versions. On Trajan's column, soldiers are depicted wearing an Italic type helmet in up to 79 scenes; there are only 11 on the column of Marcus Aurelius. This more recent column is dominated by scenes featuring the *coolus* helmet - in up to 104 scenes. The Roman army used several types of shields, known in Latin as *scutum*. Legionaries on Trajan's column are always depicted with a rectangular shield (59 scenes), members of the auxiliary forces have an oval shield (77 scenes) and horse-riders are often depicted with a hexagonal or small angular shield (6 scenes). On the column of Marcus Aurelius these rules are not followed so strictly. With the exception of nine scenes, most of the army uses an oval shield (99 scenes).

In conclusion, we can observe that the depictions of Roman arms and armour on both relief monuments are relatively archaic, which is why they give the impression that almost nothing changed during the first two centuries. Very similar types of arms and armour appear on both columns. The only case where a change in military equipment is reflected is the depiction of archers on horseback on the column of Marcus Aurelius, which also reflects the change in the Roman army itself and the real addition of this element into its structure.

Translated by Stephanie Staffen

Dr. phil. Erik Hrnčiarik
Katedra klasickej archeológie,
Filozofická Fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23
SK -918 43 Trnava
erik.hrnčiarik@truni.sk

Bc. Ján Ulický
Katedra klasickej archeológie,
Filozofická Fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23
SK -918 43 Trnava
klasarch@truni.sk